

Biblioteca, diversitat cultural i mundialització

Alfons GONZÁLEZ

RESUM: *La integració dels immigrants en la societat d'acollida és precària. La dimensió social de la biblioteca, sobretot l'escolar i la pública, rau en el seu paper mediador en l'accés a la informació i la cultura: pot donar a conèixer les diferents cultures i fomentar-ne l'intercanvi. Ha de conèixer, per això, el context on s'inscriu: perfil de la població immigrant, activitats de l'administració pública o altres entitats adreçades als immigrants i els motius de la immigració. Aquesta és una conseqüència de la mundialització, el domini econòmic de les societats occidentals i l'aculturació en favor dels valors occidentals que s'imposen, subordinant o marginant els altres.*

L'emigrant que marxa cap a una altra societat vol acceptar molts dels valors d'aquesta; no obstant el discurs mediàtic sobre la immigració, dominat per un etnocentrisme excoient que considera superior la cultura pròpia, ho nega, accentuant-ne o idealitzant-ne les diferències, els estereotips i els prejudicis i propiciant la marginació social de l'immigrant. S'insisteix a accentuar més les diferències entre identitats que no pas els trets d'identitat comuns entre les societats que facilitarien la convivència.

L'educació a l'escola és el millor instrument per a afavorir la interculturalitat, el coneixement mutu sense estereotips ni idees de superioritat; la biblioteca pot contribuir a l'acció formativa col·laborant en el projecte educatiu proporcionant els recursos d'informació.

1 INTRODUCCIÓ

Aquells que vam passar per l'escola en la dècada dels 70, i fins i tot abans, encara recordem una interpretació de la nostra societat que la feia uniforme culturalment. I no va ser només l'escola, altres protagonistes com els mitjans

Alfons González. Universitat Autònoma de Barcelona. Àrea de Documentació.
alfons.gonzalez@uab.es

Aquest article és una síntesi i adaptació de la comunicació que amb el títol: *Diversidad cultural y globalización: retos para la escuela y la biblioteca* l'autor va presentar a les XI Jornadas de Bibliotecas Infantiles, Juveniles y Escolares (maig de 2003, Salamanca).

de comunicació hi van contribuir. L'evidència de la diversitat lingüística, per exemple, era rellegada per prioritzar una homogeneïtat idiomàtica, més ideal que real, com a part d'un projecte polític dissenys i construït des de l'Estat. Els mecanismes van ser diversos, alguns barroers i brutals com la coacció, d'altres més subtils i efectius com el falsejament de la condició de llengua, la promoció dels prejudicis lingüístics o la identificació de la llengua amb manifestacions d'indole folclòrica, com si es tractés d'una peculiaritat regional més, d'una curiositat antropològica que s'allunyava de la normalitat. Creure que vivim o hem viscut en una societat homogènia no respon a la realitat. No només les diferències lingüístiques, també les socials, generacionals i, fins i tot, sexuals han conviscut secularment entre nosaltres i constitueixen la nostra base identitària. La intensitat de la pressió migratòria de la darrera dècada ha esvaït la falsa il·lusió d'homogeneïtat, si es que en quedava, i ningú no qüestiona la pluriculturalitat de la nostra societat.

Tot i que darrerament la política migratòria ha evolucionat positivament, una observació atenta demostra que no es pot parlar d'integració efectiva dels immigrants. La seva inserció social es produeix en contextos de precarietat i exclusió. Els factors que expliquen aquesta situació són múltiples:

- L'ordenament jurídic en introduir límits als drets en funció de la nacionalitat.
- La política migratòria en acceptar la presència d'immigrants en certs sectors laborals adduint dèficits de mà d'obra, i confinar així determinats col·lectius en activitats laborals en funció del seu origen ètnic.
- Els mitjans de comunicació en intensificar la imatge que les instàncies jurídiques i polítiques han promogut de l'immigrant com un individu segregat i amb drets limitats. Al seu torn els mitjans també col·laboren en la formació d'una opinió pública procliu a acceptar i perpetuar prejudicis i estereotips en torn a la dimensió identitària de l'estranger. Legitimen una informació que la ciutadania incorpora a la seva representació i comprensió de la realitat de forma acrítica negligint el valor de l'experiència personal, o rellegant-la al paper d'anècdota.
- Cert discurs acadèmic i intel·lectual que fa de la defensa de la multiculturalitat una estratègia d'exclusió. Un nou tipus de racisme s'amaga darrera de la façana de plantejaments que aboguen per un reconeixement explícit de les diferències culturals, alhora que reclamen per a cadascuna d'elles una existència segregada de la resta.

Davant del nou escenari que suposa la immigració i de la resposta que donen les institucions que concentren el poder polític i mediàtic, s'imposa la necessitat de reflexionar sobre la contribució que altres sectors socials com la biblioteca, especialment l'escolar i la pública, pot tenir en una configuració alternativa de les relacions entre individus d'orígens culturalment diversos que conviuen en el si d'una mateixa comunitat.

La construcció d'un projecte de convivència intercultural suposa assumir que tots els grups ètnics han de mantenir la seva pròpia identitat, i han de conservar els seus trets culturals, lingüístics o religiosos. El millor espai per posar en marxa aquest projecte és l'escola, però no l'únic. La missió educativa d'aquest projecte ha de transcendir l'àmbit de les aules, perquè es tracta d'un projecte per a tota la ciutadania i per aquesta raó ha d'implicar a d'altres protagonistes. En aquest procés de superació dels límits de l'àmbit escolar és on se situa el paper de la biblioteca pública com a institució clau que contribueixi a evitar la reproducció de certs valors i actituds de l'ordre social tendents a explicar la realitat de l'altre mitjançant l'estereotip. Resumint, escola i biblioteca no haurien de ser instruments a través dels quals la cultura dominant imposés a la resta de col·lectius una lectura interessada de la pluriculturalitat.

L'atenció donada als col·lectius d'immigrants per part de la biblioteca pública ha estat més tardana que en altres institucions socials per diverses raons:

- La immigració s'ha fet «visible» a les biblioteques recentment, gràcies sobretot als joves lectors, immigrants adolescents o fills d'immigrants que hi han arribat a través de la seva escolarització.
- La inèrcia de la biblioteca pública ha estat dominada per l'atenció a un lector ben definit, a pesar de la seva creixent heterogeneïtat, i ha prioritzat l'interès per la «majoria» en detriment de la «totalitat».
- Les dificultats han estat moltes en la detecció específica de les necessitats tant formatives com informatives d'aquests col·lectius; a aquest fet cal afegir la dificultat en la selecció adequada dels materials bibliogràfics i audiovisuals, així com el desconeixement de les llengües i tradicions culturals que poden conviure en l'entorn de la biblioteca.

Malgrat el retard, existeixen iniciatives que d'alguns anys ençà s'han posat en marxa. La desigual distribució territorial de la població estrangera incideix en el grau d'atenció que les biblioteques públiques dediquen a la realitat multicultural. Per aquesta raó, les estratègies d'intervenció estan més condicionades per l'entorn concret on s'inscriuen que per la definició de plans d'actuació generals.

La dimensió social de la missió de la biblioteca, tant escolar com pública, com a institució mediatra en l'accés a la informació i cultura impedeix que la seva acció o inacció sigui asèptica o neutral, al contrari. Encara que aparegui desproveïda de premeditació per part dels seus responsables, qualsevol iniciativa, activitat o servei engegat per la biblioteca o en el que s'impliqui no quedarà exempta d'una lectura ideològica.

La col·laboració efectiva de la biblioteca en estratègies dirigides a fomentar la interculturalitat exigeix als seus professionals un coneixement del context en el que s'inscriu la seva actuació. Aquest coneixement pot atènyer tres nivells:

- El més immediat correspon al perfil de la població immigrant. I s'obté comptant amb dades relatives a múltiples indicadors: nombre aproximat, expectatives de creixement, distribució territorial, país de procedència, taxa d'ocupació per edat, per sexe o activitat, etc. També és important disposar d'indicadors sobre la població escolar immigrant: distribució per centres educatius, nivell d'inserció en els diferents cicles educatius, taxa de fracàs escolar, grau de coneixement de la llengua autòctona, etc. Aquestes informacions permetran fer previsions d'accions futures, avaluar l'atenció dedicada a cada col·lectiu, dissenyar nous serveis o adquirir i elaborar materials idonis, etc.
- El segon nivell implica aprofundir en l'exploració de l'entorn immediat de la biblioteca per conèixer les activitats, projectes o iniciatives del teixit institucional orientades a la integració de la població immigrant. En aquest ventall s'inclouen des de les accions de les entitats de govern fins a les dutes a terme per qualsevol altre tipus d'institució. En aquest punt potser convindria destacar la importància d'establir una estreta relació amb aquells centres docents que aposten per un model intercultural d'educació.
- El darrer nivell s'allunya de la immediatesa física i pretén aproximar-se a les raons de la diversitat cultural, la seva relació amb la mundialització i les conseqüències que se'n deriven. L'objectiu d'aquest article no és altre que proporcionar un punt de partida per reflexionar-hi.

2 MUNDIALITZACIÓ I DIVERSITAT CULTURAL

Els professionals de la biblioteca han de ser conscients que la presència creixent de població procedent de països del Tercer Món no és un fet casual, si-

nó una conseqüència més del procés de mundialització. És essencial que assumeixin el compromís d'interpretar de manera crítica les repercussions d'aquest procés, que coneguin què suposa per a les cultures tradicionals, com són percebudes des de les societats no occidentals, quines són les seves reaccions i, com davant de l'evidència de la pluriculturalitat s'elaboren discursos, suposadament basats en la defensa de les identitats culturals, que amaguen una profunda càrrega d'etnocentrisme i contribueixen, en definitiva, a reforçar estratègies d'exclusió. Si les accions de la biblioteca parteixen d'aquesta lectura crítica de la realitat que l'envolta, potser actuarà eficaçment en benefici de la interculturalitat, tant com espai de convivència, com a instrument formatiu de la ciutadania i transformador social.

La crítica només es pot fer des dels arguments, i per això també és necessari comptar amb els recursos adequats per formar els professionals que han de ser capaços de desxifrar el context on desenvolupen la seva activitat. A continuació s'esbocen alguns dels interrogants que poden ser el punt de partida per a una reflexió més profunda i per a un debat sobre l'orientació que han de prendre les estratègies d'intervenció de la biblioteca.

2.1 Mundialització econòmica: mundialització de valors

Com ja s'ha dit abans, l'augment dels fluxos migratoris des dels països pobres del sud cap als rics del nord és una conseqüència del procés de mundialització. Les seves repercussions van més enllà de la dimensió econòmica i afecten una sèrie d'ordres: polític, cultural, demogràfic, etc. La distribució desigual tant de la riquesa com de les oportunitats de desenvolupament és la contrapartida a la concentració de poder en grans corporacions transnacionals. Tot això ha suposat la crisi de certs mecanismes en el funcionament de les societats riques i ha introduït una dinàmica d'exclusió d'àmplies zones geogràfiques, de col·lectius humans i de cultures senceres. Aquest procés d'exclusió i marginalitat econòmica i tecnològica, present en molts països pobres de formà endèmica, s'intensificà des de l'esfondrament del bloc socialista i la fi de l'ordre mundial dominat per la Guerra Freda, que va assenyalar el triomf polític del capitalisme. És important insistir en l'estreta relació que existeix entre la intensificació del fenomen de la immigració procedent de països del Tercer Món amb el procés de mundialització; el primer és una conseqüència estructural i no conjuntural del segon.

Occident representa els valors d'un model social i cultural que ha triomfat econòmicament i tecnològica i que exporta com a garantia per assolir uns

objectius que considera universals per a la condició humana, i als quals no es pot renunciar: progrés, modernitat, democràcia i llibertat. És un triomf que no està exempt de tensions i contradiccions. Des del punt de vista econòmic ha suposat «la fi de la història» segons Francis Fukuyama, encara que des d'una òptica política hagi desencadenat el «xoc de civilitzacions» que adverteix Huntington.

El domini econòmic ha desencadenat un procés cada cop més accelerat de canvi i innovació constants que erosiona sistemàticament les bases culturals i institucionals de les societats més pobres i afebleix de manera irreparable qualsevol vincle que se sostregui al mercat. Les actuals formes culturals de les societats no occidentals estan subordinades als requeriments del mercat, o condemnades a la més absoluta marginalitat. No és exagerat afirmar, com fan certs autors, que l'actual procés econòmic sigui etnocida. Malgrat aquesta dinàmica, certes cultures resisteixen a diversos graus d'aquest procés. L'exemple més conegut és el vigor de la civilització islàmica.

Davant de l'expansió dels valors occidentals a escala planetària no totes les reaccions són de rebuig i hostilitat. L'emigració constitueix un exemple d'acceptació implícita. Ha estat precisament el triomf i l'assumpció de valors com la legitimació de l'èxit individual, l'aspiració al consum i al benestar, el desig d'igualtat, o la valoració del canvi enfront de l'ordre tradicional de les coses el que mobilitza de fet el potencial migratori en les societats excloses per la mundialització. No és lícit pensar que existeix en l'immigrant un anhel per compartir un seguit de valors que l'acosten a la societat d'acollida que està per damunt de certes diferències culturals? Fins i tot s'oblida que sovint el colonialisme ha difós essències culturals, que han arrelat profundament, entre pobles i ètnies. Els emigrants d'aquelles antigues colònies en arribar a la metròpoli continuen essent portadors d'una identitat que no està tan lluny d'una identitat europea comuna.

2.2 Mites i paradoxes

La història de la humanitat és la història dels contactes interculturals. Aquesta és una frase d'autocomplaença si no afegim que aquests contactes no sempre s'han produït en una situació d'igualtat. El discurs actual que s'articula al voltant de la mundialització l'emmarca en un moment de la història en el qual la interdependència i l'articulació entre societats i cultures és més gran, com si es tractés d'un procés d'interpenetració mútua entre cultures en peu d'igualtat. I s'oculta el que en realitat suposa la mundialització: un fenomen

d'aculturació violenta a favor dels valors occidentals moderns. Això s'explica perquè per al sistema capitalista, en el seu afany per crear un mercat a escala planetària, qualsevol forma cultural, tradició o relació social mínimament establerta no representa més que un obstacle a la flexibilitat, a l'absoluta disponibilitat per a la mobilització contínua dels éssers humans que exigeix.

En el si de les societats occidentals, receptores de població immigrant i d'orígens culturals heterogenis es produeix una curiosa paradoxa assenyalada per diversos autors. A l'homogeneïtzació del capitalisme, se li contraposa, en la dimensió política, l'exaltació del dret a la diferència cultural. Com si d'aquesta manera l'energia crítica contra el sistema econòmic hagués trobat una vàlvula d'escapament en el desig de manifestar les diferències culturals, deixant intacta l'homogeneïtat de l'ordre econòmic. Potser el més significatiu d'aquesta situació és que siguin les institucions hegemòniques les més interessades a mantenir un discurs favorable al manteniment de les fronteres culturals en el si de les nostres societats. Lògicament entre aquestes institucions hem d'assenyalar els mitjans de comunicació dedicats a proporcionar determinades pautes d'interpretació i lectura de la realitat. En aquest punt és convenient situar l'anàlisi del discurs mediàtic sobre la multiculturalitat i la diversitat cultural.

2.3 El discurs multiculturalista, ¿discurs d'exclusió?

El discurs mediàtic sobre la immigració destaca per la seva parcialitat. Sol focalitzar el que l'allunya de nosaltres. Un plus de diversitat agrupable en quatre categories: lingüística, de costums, religiosa i ètnica, a la que s'afegeix la seva condició econòmica: pobresa, i en certs casos la seva situació administrativa: legal o ilegal. Quina raó s'oculta en el fet d'apropar-se a la realitat de l'immigrant considerant només alguns fragments de la seva existència, i obviat altres que constitueixen una part fonamental del seu ésser cotidià com és tractar de construir el seu propi projecte de vida? No és precisament aquest un element comú i essencial entre ells i nosaltres que trascendeix tot tipus de diferències? Els mitjans recorren a la categorització social a través de mecanismes de representació simplistes, quan no perversos, com són l'estereotip i el prejudici ètnic i cultural. Així, per exemple, es presuposa l'existència de comunitats d'immigrants sense reflexionar sobre les raons estructurals de la seva aparició. Raons que marquen les fronteres del seu món possible. L'existència d'aquestes comunitats és el fruit de la marginació social més que la

seva pròpia voluntat de resistir l'embat de l'aculturació i, sobretot, de la manca d'opcions efectives per integrar-se plenament.

Assenyalar la diversitat cultural es pot convertir en una estratègia de marginació social. La foraneïtat de l'immigrant és, a la vegada, un estigma i un atribut. La majoria de la ciutadania assumeix sense problemes que l'immigrant no comparteixi els mateixos drets. S'entén que és algú a qui es dona un cop de mà perquè si romangués en el seu país d'origen encara viuria pitjor. Darrera de suposades actituds de tolerància se sol amagar l'acceptació de situacions d'explotació i dels arguments que les avalen. En l'àmbit escolar no és inusual que es destaquí la necessitat de reconèixer i atendre a les cultures minoritàries, però en certs casos, a canvi d'afirmar de manera no explícita que totes les cultures no són vàlides per al desenvolupament social, pel que convé que siguin substituïdes per la cultura majoritària, triomfant. Aquest reconeixement de la diversitat cultural amaga l'etnocentrisme: la hipòtesi que pretén explicar que existeixen cultures deficitàries enfront d'altres que no ho són, no suposa reconèixer la seva diferència, sinó la seva desigualtat.

Part del discurs multiculturalista s'afanya a idealitzar la diversitat cultural fins al punt de mistificar-la. Aquest interès es transforma en un mecanisme que marginalitza. Idealitzant l'altre, restringint-lo sempre a ser diferent, mantenim sa i estalvi el nostre món. La reivindicació de la seva diferència a través de la seva visualització constant desplaça el centre d'atenció sobre una reivindicació més decisiva: la igualtat de drets i oportunitats; en definitiva, la seva integració com a ciutadà on el seu origen hauria de ser un recurs més i no un límit que fixés la seva marginació.

La diferència es transforma en anomalia quan ser diferents equival a no arribar a ser plenament i no poder desenvolupar-se com a individus gaudint de totes les llibertats a les quals dona accés l'escenari on es viu. La qüestió no rau a defensar el dret a mantenir determinades pautes de la tradició cultural dels immigrants, sinó a qüestionar-se per què ens limitem a tractar de reflectir només certs aspectes de la seva identitat, ignorant que potser, a més d'algerians o equatorians, musulmans o hindús, siguin també amants del cinema o seguidors d'un equip de futbol, elements, aquests darrers, que constitueixen referents identitaris tan o més importants que el seu origen nacional, i que potser donen sentit a la seva experiència vital com a persones. Aquesta actitud no fa més que negar la seva participació dels recursos i possibilitats que li ofereix l'espai social per a la formació d'una identitat més rica.

2.4 Diversitat cultural i etnocentrisme

Per cultura solem entendre un sistema de caràcter simbòlic a través del qual comprenem el món que ens envolta. També posseeix una dimensió col·lectiva al referir-nos-hi com els processos, categories i coneixements amb els quals les comunitats són definides com a tals: és a dir, com se les representa i diferencia.

L'etnocentrisme és inherent a la noció mateixa de cultura. No implica només la idea de superioritat de la pròpia societat sobre la resta, sinó que va acompanyada d'una actitud concreta cap a elles. L'etnocentrisme descansa en la força de la generalització i l'estereotip. Mitjançant aquests recursos de categorització és més senzill definir la diferència de l'altre i més eficaç la il·lusió de comprendre la seva realitat. Això no vol dir que no es pugui parlar de la cultura d'un determinat col·lectiu. Es tracta d'exposar que a l'hora de projectar aquesta cultura a cadascún dels individus que la componen, sorgeixen seriosos problemes per reconèixer una rèplica d'aquesta cultura en cadascún dels seus comportaments, accions o activitats que cada persona realitza. Perquè cada individu desenvolupa una versió particular de la cultura a què pertany mostrant en els seus comportaments o punts de vista divergències relacionades amb el que apareix com a norma establerta en el discurs homogeneïtzador. Cada individu té accés a més d'una cultura, a més d'un conjunt de coneixements, pautes de percepció i pensament. A través de la seva experiència només adquireix una part de cada una de les cultures a les quals té accés. La totalitat d'aquestes parcialitats conforma una visió personal i subjectiva del món desenvolupa al llarg de la vida i aquesta versió és diferent a la de la resta de components del seu col·lectiu.

El reconeixement de les diferències culturals entre els grups que conviuen en un mateix espai geogràfic no ha d'oblidar que, en gran mesura, s'han construït des de la idea estàtica d'allò que és cultura i, per tant, assenyalar-les és una manera de cosificar les cultures i afavorir l'assumpció de la desigualtat. Fins i tot, en aquest procés de reconeixement es redueix a l'abast del que s'entén per cultural el que és folclòric, fent referència a aspectes efímers, i en últim terme, prescindibles. En d'altres casos, el que és cultural s'associa a pràctiques considerades aberrants, intolerables i punibles. Ambdues situacions són el resultat de l'etnocentrisme.

L'etnocentrisme actual afegeix a la idea de superioritat de la pròpia societat la percepció de la humanitat de l'altre com allò realitzat només parcialment, però perfectible. Aquesta transformació perfeccionadora passa per l'adopció dels valors «universals» que exporta occident. No és possible re-

conèixer i respectar l'altre quan hom es considera tan superior que ni vol altra cosa que transformar-lo i fer-lo igual a un mateix. La idea de progrés constitueix, sobre aquest aspecte, el desenvolupament més elaborat d'etnocentrisme modern i serveix de fonament a l'etnocidi.

3 LA BIBLIOTECA EN L'ATENCIÓ A LA DIVERSITAT CULTURAL

La interculturalitat es basa en el respecte i valoració de la diversitat cultural, i parteix d'un doble principi: tota convivència entre col·lectius amb cultures distintes és una situació de conflicte, però aquest ha de ser interpretat com el punt de partida per al reconeixement i l'enriquiment mutus. L'estratègia intercultural persegueix una sèrie d'objectius:

- L'existència d'un espai i temps comuns per a totes les cultures no només per al contacte, sinó també per a la trobada.
- El coneixement de les distintes cultures que conviuen acceptant les seves diferències com un element positiu i enriquidor de l'entorn social.
- La presa de consciència d'un món global i la comprensió de les raons de la desigualtat econòmica.
- El fet d'afrontar els conflictes de forma positiva sense negar la seva evidència i les causes de la seva existència, però entenent-los com un repte de superació i transformació.

Aquest model assumeix que la convivència entre cultures es produeix en l'entorn propi de la cultura dominant o majoritària, i que la resta es troba en una situació de desavantatge en ser minoritària. Per aquesta raó, els destinataris de l'estratègia intercultural no són únicament els grups minoritaris, sinó tots i també ha d'incidir en el màxim nombre d'àmbits en els que sigui possible fomentar aquests valors. L'acció formativa és en aquest sentit la millor estratègia, però l'educació intercultural hauria de transcendir l'espai de l'escola i fer-se efectiva en altres entorns d'interacció social: agupacions veïnals, organitzacions de suport a immigrants i dels mateixos immigrants, sindicats, etc., i trobar la col·laboració activa d'institucions relacionades amb la comunicació i difusió dels valors socials i de convivència com poder ser els mitjans de comunicació i, com no, la biblioteca.

La legislació actual en matèria educativa estableix que l'escola és l'escenari idoni per fer efectiva la igualtat d'oportunitats i l'eradicació de pràctiques so-

cioeducatives afavoridores de la producció i reproducció de discriminació i exclusió social. La realitat de les aules va obligar a reconèixer al Ministerio de Educación en 1994 que l'educació intercultural no havia de ser una modalitat especial d'educació pròpia de centres que acullen alumnes d'orígens culturals diferents, sinó una qualitat desitjable i una necessitat de qualsevol centre escolar. No s'ha de perdre de vista que el discurs oficial es mou en el terreny dels bons propòsits i que la realitat de l'educació està condicionada per un dèficit instrumental que faci front al repte de la diversitat. Aquest dèficit inclou tant recursos humans, econòmics com materials i d'infraestructures. És difícil imaginar l'assumpció dels objectius bàsics de la reforma educativa sense garantir que cada centre disposi, no només de l'espai destinat a una biblioteca, sinó de la dotació material adequada i del personal qualificat que pugui gestionar-la per col·laborar de forma efectiva en el projecte educatiu de l'escola. En aquest context, en més circumstàncies de les desitjades, la biblioteca pública supleix i assumeix algunes de les funcions de la biblioteca escolar.

La interculturalitat representa un model educatiu compatible amb els valors d'una societat que es defineix com a democràtica, lliure i plural. Fer front a la diversitat cultural des d'una perspectiva intercultural no es resol simplement amb adaptacions curriculars basades en la inclusió o substitució de continguts, sinó a través d'una transformació radical. I aquest procés només es pot dur a terme a partir del qüestionament dels continguts a impartir i especialment dels valors i actituds que transmet. L'aportació de la biblioteca ha de concretar-se en la selecció i elaboració dels materials didàctics i en la col·laboració entre biblioteca escolar i pública, o entre escola i biblioteca en l'extensió i ampliació de l'acció formativa a la resta de la comunitat on totes dues institucions estan inserides.

BIBLIOGRAFIA

Buceta Facorro, Luis. «Inmigración, integración y encuentro cultural». *Sociedad y utopía: revista de ciencias sociales*, núm. 16 (2002), p. 225-234.

Colectivo IOE. *Immigració, escola i mercat de treball: una radiografia actualitzada*. Barcelona: Fundació «La Caixa», 2002. (Estudis socials; 11)

Comunidades multiculturales [en línea]: directrices para el servicio bibliotecario. Traducción oficial de la IFLA por Carmen Madrid Vílchez. IFLA, Sección de Servicios Bibliotecarios para Poblaciones Multiculturales. 2ª ed. rev. [Madrid]: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1998. 15 p. <<http://www.fundaciongsr.es/documentos/default3.htm>>. [Consulta: mayo 2003].

Delgado, Manuel (ed.). *Cultura i immigració*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997. 245 p. (Debat de Barcelona; 2).

Delgado-Gal, Alvaro. «El multiculturalismo: un malentendido». *Ciencia política*, núm. 47 (1997), p. 55-64.

Elosegui, Maria. «Asimilacionismo, multiulturalismo, interculturalismo». *Claves de razón práctica*, núm. 74 (1997), p. 24-33.

Frade, Carlos (ed.). *Globalització i diversitat cultural*. Barcelona: Pòrtic: UOC, 2002.

García Castaño, F. Javier; Pulido Moyano, Rafael; Montes del Castillo, Ángel. «La educación multicultural y el concepto de cultura». *Revista de educación*, núm. 302 (1993), p. 83-110.

Kymlicka, Will. *Ciudadanía multicultural: una teoría liberal de los derechos de las minorías*. Barcelona: Paidós, 1996 (Estado y sociedad; 41).

Multicultural librarianship: an international handbook. Ed. for IFLA Section on Library Services to Multicultural Populations by Marie F. Zielinska with Francis T. Kirkwood. München [etc.]: Saur, 1992. XIV, 383 p. (IFLA publications; 59).

Salomó, Josep Miquel Salomó (ed.). *Societats pluriculturals: la interculturalitat com a resposta*. Girona: Servei de Publicacions de la Universitat de Girona, 2001 (Humanitats; 12).

Sartori, Giovanni (2001). *La sociedad multiétnica: pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Madrid: Taurus (Pensamiento).

Solé, Carlota (ed.). *Racismo, etnicidad y educación intercultural*. Lleida: Universitat de Lleida, 1996 (Educació i món actual).